

Овсієнко Л.О.

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри німецької філології
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З ОЦІННИМ КОМПОНЕНТОМ ЗНАЧЕННЯ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості реалізації фразеологічних одиниць з оцінним компонентом у структурі німецькомовного художнього тексту, описуються особливості значення оцінного компонента у його структурі*

***Ключові слова:** фразеологізм, оцінне значення, текст, семантична структура.*

***Ovsiienko L.O. Phraseologisms with an Estimated Component Value in the German Artistic Text.** The article deals with the peculiarities of realization of phraseological units with an estimated component in the structure of the German-language artistic text, describes the features of the value of the estimated component in its structure.*

***Keywords:** phraseology, evaluation, text, semantic structure*

Фразеологізми – це відображення народної мудрості, тому вони існують у мові десятки і сотні років, оскільки люди люблять влучні вислови, із допомогою яких можна передати веселі жарти, обурення, злу насмішку і багато різних емоцій [8, с. 192]. У структурі фразеологізмів представлено оцінний компонент слова, що тлумачиться лінгвістами як позитивна або негативна оцінка, яка міститься у значенні слова і виражається імпліцитно (мовними засобами) або експліцитно, відображаючись у семантичній структурі фразеологізмів у формі оцінного компонента [6, с. 7]: *ein schlaues Aas* (хитра бестія, пройда) [5, с. 11]; *ein feines Aas* (чепурун) [5, с. 11]; *j-d ist nicht recht gebacken* (хтось несповна розуму) [5, с. 70]; *Hahn im Korb sein* (дути загальним улюбленцем) [5, с. 294]. Лексичне значення слова є відображенням певного фрагменту дійсності художнього тексту, закріпленого у слові [3] та розглядається як сукупність денотативного і конотативного компонентів [2]. Денотативний компонент є частиною значення знаку, що відображає в узагальненій формі предмети і явища об'єктивної реальності.

Дослідники виокремлюють різночисельний корпус елементів у парадигмі конотації, називаючи чотири елементи в структурі конотації: емотивний (емоційний), оцінний, експресивний і стилістичний, або функціонально-стилістичний [7]. Конституантами конотації вважають експресивність, емоційність і оцінність.

Зміст конотативного компоненту пов'язують з емотивністю, а експресивність і оцінність відносять до сфери денотації, хоча не виключають зв'язок емотивності з експресією і оцінкою [1]. Конотація, на наш погляд, має структуру з трьох компонентів у системі мови: експресивного, емоційного і оцінного, і чотирьох – у системі мовлення: експресивного, емоційного, оцінного і функціонально-стилістичного.

У мові відображається поліаспектна взаємодія об'єктивної дійсності і людини. Одним із важливих аспектів є оцінний, який дозволяє розглядати мову не тільки як засіб пізнання світу, але і як засіб відображення людських почуттів, емоцій, інтенцій. Кожний процес відображення об'єктивної дійсності є оцінним, оскільки ставлення суб'єкта до об'єкту пізнання детерміновано практичними та духовними потребами людини. Оцінне відношення до явищ об'єктивної дійсності є невід'ємною складовою людського пізнання, яке позитивно або негативно відображається у художньому тексті.

Основною причиною породження мовних знаків є потреба виразити своє оцінне ставлення до позначеного. Ціннісно-оцінне ставлення людини до денотату виявляється безпосередньо у семантиці одиниць на основі конотативних, контекстуальних та дистрибутивних властивостей. Денотативні компоненти значення лексичної одиниці складають її концептуальне ядро; конотативні компоненти включають оцінність, образність та функціонально-стилістичну маркованість [3]. Оцінний елемент мовних знаків може входити складовою частиною в денотацію (*der Prachtkerl, der Dummkopf, mein Lieber*) або в конотацію (*du bist Esel, süße Freiheit*).

Лексичні одиниці з оцінними компонентами володіють закріпленим відношенням мовного колективу до певного денотата, виконуючи номінативну і оцінну функції: *die Korruption, der Militärputsch, die Aufrüstung*, при цьому оцінна сема сприяє метафоризації слів: *weiches Klima, eiserne Lady* [3].

Оцінне значення може формуватися у структурі конотації як мовної категорії (залежно від змістовного наповнення лексичних одиниць), так і мовленнєвої категорії (залежно від комунікативних ситуацій). Оцінний компонент у контексті може актуалізуватися, складаючи смисл знаку або

його суттєву частину. Підбір слів з оцінним компонентом у семантиці, створення контекстуальних умов для актуалізації цього компоненту, висування його на перший план зумовлює породження оцінно насиченого тексту. Оцінний компонент значення знаку – це схвалена або несхвалена вербальна оцінка, яка може бути позитивною (меліоративною) і негативною (пейоративною). Слова вступають за своїм оцінним компонентом у антонімічні відношення: *ein schöner Mann – ein hässlicher Mensch, begabt – unbegabt*. Однак, не завжди антонімія ґрунтується на протиставленні позитивної оцінки негативній, іноді позитивна оцінка протиставлена відсутності позитивної оцінки, тобто своєрідному середньому стандарту – нулю, напр. *erfahrener, bekannter, verdienter Schauspieler, Sportler – unerfahrener, junger Schauspieler, Sportler*. Слова *bekannter* (відомий) і *junger* (молодий) нівелюють меліоративну оцінку слів *erfahrener – unerfahrener* і роблять ці ряди нейтральними за змістом [3].

Оцінне значення – це абстрактне поняття, зміст якого дозволяє суб'єкту видозмінювати віднесеність знаку. Ключовим при дослідженні оцінки є те, що оцінне значення та його структура залежать від умов реалізації процесу комунікації, а функції та семантика мовної категорії формуються в мовленнєвому акті [4, с. 14]. Багатокомпонентна структура оцінної семантики – це оцінний суб'єкт, об'єкт, основа оцінки та її характер. Все це визначає різноманітність видів оцінки – етична, естетична, прагматична, емоційна та ін. [4, с. 13]. Взаємодія суб'єкта та об'єкта оцінки закладена в основу класифікації часто оцінних значень, що поділяються на три основні групи:

1) сенсорні (сенсорно-смакові: *присмний, смачний, привабливий*; психологічні: інтелектуальні цінності (*цікавий, банальний*) та емоційні (*радісний, бажаний, присмний*));

2) сублімовані або абсолютні оцінки: естетичні (*красивий, прекрасний*), етичні (*моральний, добрий*);

3) раціональні: утилітарні (*корисний, шкідливий*), нормативні (*правильний, здоровий*), телеологічні (*ефективний, вдалиий*) [2, с. 27].

Фразеологічне значення не є тотожним лексичному значенню, однак багато в чому співвідноситься з ним і є взаємодією основних і потенційних сем. У семантичній структурі фразеологічних одиниць виділяють денотативний (предметна співвіднесеність), сигніфікативний (відбиття предмета, явища у свідомості) блоки [6, с. 6]. Оцінний компонент семантичної структури фразеологізмів входить до складу основних сем фразеологічного значення. Оцінка, як основна сема, належить до сигніфікативного або конотативного блоку значення фразеологічних

одиниць. Оцінка, що входить до сигніфікату, є раціональною, а оцінка, що входить до конотату – емотивною.

Оцінка здатна відображати різні характеристики об'єкта у залежності від ситуації спілкування та наділена різними ознаками: об'єктивними і суб'єктивними, загальними і особистими, експліцитними й імпліцитними, якісними і кількісними, абсолютними і відносними. Загальна оцінка характеризує об'єкт у цілому, не виділяючи його окремих ознак, наприклад: *mit j-m zu Rande kommen = (ugs) mit j-m auskommen, sich mit j-m einig werden*. Особиста оцінка – характеризує об'єкт за його окремою рисою, наприклад, за смаковою ознакою об'єкта (*ein Essen für Götter = ein ausgezeichnetes Essen*), за зовнішнім виглядом (*sich in Schale werfen / in Schale sein = (ugs) besonders elegant, festlich gekleidet sein*).

Отже, оцінна характеристика фразеологізму у структурі художнього тексту може бути позитивною та негативною. Лексема може мати оцінне значення як словесний самостійний образ, може виступати як елемент конотації, який пов'язаний з емоційним компонентом конотативної структури.

Література

1. Вольф Е.М. Функциональная семантика. Описание эмоциональных состояний. Функциональная семантика оценки, экспрессивность, модальность. In: *темогіам Е.М. Вольф : [сб. статей / отв. ред. О.Н. Селиверстова, В.З. Демьянков]*. Москва : Российск. акад. наук, ин-т языкознания, 1996. С. 137–167.
2. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки : моногр. 2-е изд., доп. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 280 с.
3. Іщенко Н.Г. Оцінний компонент лексичного значення слова. *Філологічні трактати*. Київ, 2010. №3. С. 47–50.
4. Макрелова Т.В. Функционально-семантическое поле оценки в русском языке. *Вестник Московского университета*. Серия 9 : Филология. Москва : МГУ, 1994. №4. С. 12–19.
5. Німецько-український фразеологічний словник (НУФС) : у 2 т. / уклад. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко. Київ : Радянська школа, 1981. Т. I. А–К. 416 с.
6. Петрович О.В. Меліоративний аспект семантики фразеологічних одиниць сучасної німецької мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2010. 19 с.
7. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. М. : Наука, 1986. 144 с.

8. Шандрук Т.Ф. Німецькі фразеологізми з комічною конотацією на позначення зовнішності людини. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. Серия : Филология. Социальные коммуникации. 2011. Т. 24(63). №4. Ч. 2. С. 191–197.

Поплавная Л.В.

кандидат филологических наук,
доцент кафедры белорусского языка
Гомельский государственный университет
имени Франциска Скорины

УСТАРЕВШАЯ ЛЕКСИКА В РОМАНЕ ВЛАДИМИРА КОРОТКЕВИЧА «ХРИСТОС ПРИЗЕМЛИЛСЯ В ГОРОДНЕ»

Анотація: *Стаття присвячена дослідженню застарілої лексики в романі Володимира Короткевича «Христос приземлився в Городні». Розглядається історизм як засіб створення історичного колориту в романі, проводиться їх класифікація. Застарілі номінації, які використовуються у творі, сприяють розкриттю його ідейного змісту і виявлення авторської ідеї.*

Ключові слова: *лексика, історизм, лексема, предметно-тематична група, номінація.*

Poplavnaya L.V. Outdated Vocabulary in the Novel by Vladimir Korotkevich «Christ has Landed in Gorodnya». *The article is devoted to the study of outdated vocabulary in the novel by Vladimir Korotkevich «Christ landed in Gorodnya». Historicisms are considered as a means of creating historical color in the novel, their classification is carried out. Outdated nominations that are used in a work contribute to the disclosure of its ideological content and the identification of the author's idea.*

Key words: *vocabulary, historicism, lexeme, subject-thematic group, nomination.*

Владимир Короткевич – один из самых знаменитых писателей XX века, которого по праву считают основоположником исторической романистики в современной белорусской прозе. Его творчество отличается романтической окрыленностью, патриотическим пафосом. В своих произведениях автор показывает историю белорусского народа, его